

ADAM ŚWIEŻYŃSKI

SPRAWOZDANIE Z 16. WARSZTATÓW FILOZOFII PRZYRODY SEKCJI FILOZOFII PRZYRODY I NAUK PRZYRODNICZYCH POLSKIEGO TOWARZYSTWA FILOZOFICZNEGO, KRAKÓW, 15-18.06.2023 R.

Streszczenie. 16. Warsztaty Filozofii Przyrody odbyły się w dniach 15-18 czerwca 2023 roku w Krakowie, w budynku Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego. Organizatorem cyklicznych warsztatów jest Sekcja Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Uczestnikami warsztatów było ponad trzydziestu przedstawicieli kilkunastu ośrodków naukowych z Krakowa, Lublina, Łodzi, Poznania, Szczecina, Warszawy, Zielonej Góry, zajmujących się filozofią przyrody i filozofią nauk przyrodniczych.

Słowa kluczowe: Warsztaty Filozofii Przyrody; filozofia przyrody; Sekcja Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych Polskiego Towarzystwa Filozoficznego

16. Warsztaty Filozofii Przyrody odbyły się w dniach 15-18 czerwca 2023 roku w Krakowie, w budynku Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego. Organizatorem cyklicznych warsztatów jest Sekcja Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Wśród ponad trzydziestu uczestników Warsztatów znaleźli się przedstawiciele kilkunastu ośrodków naukowych z Krakowa, Lublina, Łodzi, Poznania, Szczecina, Warszawy, Zielonej Góry, zajmujący się filozofią przyrody i filozofią nauk przyrodniczych. Referaty wygłosiło szesnaście osób. Po każdym z nich następowała dyskusja, w trakcie której uczestnicy zadawali pytania, dodawali komentarze, a niekiedy podejmowali polemikę z twierdzeniami wygłoszonymi przez autora referatu. Wszystkie wystąpienia można podzielić na cztery grupy tematyczne.

W pierwszej z nich znalazły się referaty, dotyczące filozoficznych aspektów fizyki: prof. dr hab. Anna Lemańska, *Fizyka wobec transcendencji*; dr Roman Krzanowski (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie), *Czy informacja ma masę? Przegląd argumentów Melvina Vopsona*; dr hab. Sławomir Leciejewski (Uniwersytet im. Adam Mickiewicza w Poznaniu), *Nowy eksperymentalizm 2.0 (zarys programu badawczego)*.

A. Lemańska nawiązała do treści artykułu, który ukazał się w grudniu 2022 roku w Gazecie Wyborczej, autorstwa prof. Marka Abramowicza, pt. *Fizyka jest dziś o wiele bliżej uznania istnienia Boga jako aktywnego elementu obiektywnej rzeczywistości*. Krytycznie do tez stawianych przez Abramowicza odniósł się Andrzej Dragan w artykule *Skoro fizycy grzęzną w elementarnych pytaniach, skąd odwaga, by pytać o naturę Boga?* Oba teksty zapoczątkowały ożywioną dyskusję, w której zabrali głos m.in.: Piotr Cieśliński, Piotr Łaszczycza, Józef Chojnacki, Józef Spałek, Ludwik Turko, Bogdan Białek. Podobne problemy poruszone zostały przez Krzysztofa Meissnera w książce *Fizyk w jaskini światów* wydanej w 2023 roku. W swoim wystąpieniu prelegentka zauważyła, że żadna ze stron nie przedstawiła wystarczających argumentów na poparcie swoich tez. Jedną z przyczyn tego faktu jest przekraczanie przez uczestników dyskusji granic metodologiczno-epistemologicznych nauk przyrodniczych, w szczególności granic fizyki. Nauki są „ślepe” na transcendencję i nie mogą wykraczać poza naturalizm metodologiczny. Dlatego ich wyniki są neutralne wobec kwestii filozoficznych i teologicznych, choć mogą okazać się dla nich użyteczne po odpowiednim filozoficznym zinterpretowaniu.

R. Krzanowski starał się odpowiedzieć na pytanie: czy informacja ma masę? Kilku badaczy przypisuje informacji naturę fizyczną. A jeśli informacja jest fizyczna, to ma masę, ponieważ rzeczy fizyczne mają masę. Jednak w przypadku informacji sprawa nie jest prosta. Twierdzenie M.M. Vopsona, że informacja ma masę, jest dość zagadkowe. Autor wystąpienia zaproponował przeprowadzenie eksperymentu

myślowego. Weźmy starą komputerową kartę dziurkowaną, która jest rodzajem pamięci komputerowej, przechowującej informacje. Jeśli karta jest pusta, nie zawiera żadnych informacji ani dla nas, ani dla systemu komputerowego. Jeśli ma dziurkowane otwory, może zawierać informacje. Ale taka dziurkowana karta będzie miała mniejszą masę niż karta bez otworów. Tak więc w przypadku kart dziurkowanych dodanie informacji odejmuje masę od karty, co jest dość ryzykowną propozycją z punktu widzenia twierdzenia Vopsona, ponieważ przypisywałoby to ujemną masę informacji (jeśli twierdzimy, że informacja ma masę). Oczywiście twierdzenie Vopsona, że informacja ma masę, musi oznaczać coś innego, niż sugerowałby ten przykład. W swojej prezentacji prelegent omówił kluczowe punkty twierdzenia Vopsona, przedstawił jego koncepcję informacji i argumentował, że jego ustalenia nie wspierają uogólnienia na sformułowaną przez niego zasadę materia-energia-informacja (M/E/I), według której masa może być wyrażona jako energia lub informacja lub odwrotnie, a bity informacji muszą mieć pewną niewielką masę.

S. Leciejewski stwierdził, że jednym z bardzo ważnych zastosowań komputerów jest wspomaganie prac badawczych w naukach empirycznych. W latach 80. XX wieku tego typu wspomaganie komputerowe badań eksperymentalnych stało się standardem podczas prac badawczych, prowadzonych w większości dobrych laboratoriów naukowych. Niestety nie znalazło to właściwego odzwierciedlenia w profesjonalnej literaturze przedmiotu z zakresu filozofii i metodologii nauki. Powstał, co prawda, nowy eksperymentalizm i tego rodzaju filozofia eksperymentu, w myśl jej twórców, została zaproponowana po to, aby dokonać adekwatnego opisu praktyki eksperymentalnej, jednakże pominęła w swoich analizach rolę komputera w badaniach eksperymentalnych. Jest to, jak się wydaje, największe przeoczenie filozofów nauki, będących twórcami nowego eksperymentalizmu, i wymaga pilnego uzupełnienia. Autor referatu starał się wykazać, że praktyka eksperymentalna wspomagana komputerowo nie została należycie przeanalizowana przez badaczy związanych

z filozofią nowego eksperymentalizmu. Potrzebna jest zatem nowa filozofia eksperymentu (nowy eksperymentalizm 2.0), która uwzględniałaby w swoich analizach praktykę eksperymentalną wspomaganą komputerowo. Prelegent wskazał nie tylko na samą potrzebę takiej nowej filozofii eksperymentu, ale także zasygnalizował ważne pola badawcze nowego eksperymentalizmu 2.0.

W drugiej grupie wystąpień znalazły się referaty na temat historycznych aspektów problemów z zakresu filozofii przyrody i filozofii nauk przyrodniczych: dr hab. Jan Czerniawski (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie), *„Rozstrzygające” argumenty w sporze Leibniz-Clarke*; dr hab. Dariusz Kucharski (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), *Wpływ poglądów Henry’ego More’a (1614-1687) na newtonowską koncepcję przestrzeni*; dr hab. Adam Świeżyński (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), *Kopernik jako „pomiot Szatana”. Tobiasza Cohna odrzucenie heliocentryzmu*; mgr Wiktoria Woźniak-Konieczka (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), *Funkcjonalność ontologicznego podłoża ANT Bruno Latoura w kontekście badań nad filozofią przyrody*; dr Piotr Sękowski (Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi), *Popperowskie i kuhnowskie aspekty genezy teorii ekohydrologii*.

J. Czerniawski przedstawił wybrane argumenty w sporze Leibniz – Clarke, ze szczególnym uwzględnieniem dwóch argumentów Clarke’a, powszechnie uważanych za rozstrzygające, wskazując na możliwości ich podważenia. Wskazał również na powody, dla których Leibniz z tych możliwości nie skorzystał.

D. Kucharski zaprezentował postać Henry’ego More’a, który był jedną z wiodących postaci grupy platoników z Cambridge. Jego poglądy najprawdopodobniej wywarły wpływ na twórczość Izaaka Newtona. Wskazują na to głównie ich osobiste powiązania oraz analiza poglądów z zakresu filozofii przyrody. Tytułowe zagadnienie jest przedmiotem badań historyków filozofii i nauki od dziesięcioleci. Nie znalazło jeszcze ostatecznego rozwiązania, jako że zagadnienie natury przestrzeni uwikłane było w XVII wieku w kontekst teologiczny,

który dziś jest programowo pomijany w dziedzinie badań naukowych. Apologetyczny charakter twórczości More'a nie jest kwestionowany. Duża część sporów ogniskuje się wokół znaczenia (bądź jego braku) tego właśnie kontekstu dla badań prowadzonych przez Newtona. Wydaje się, że istotną rolę w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o rolę teologii w twórczości Newtona odegrać może znaczne poszerzenie perspektywy, w jakiej rozpatruje się powiązanie poglądów obydwu filozofów. Perspektywa ta winna uwzględniać skomplikowane tło ideowe działalności ówczesnych filozofów przyrody. W swoim wystąpieniu autor porównał poglądy More'a i Newtona nie tylko na temat natury przestrzeni, ale także w obszarze wyjaśnień, jakie obaj przyjmowali, analizując przyczyny, kierujące działaniem materii. Obaj, uznając całkowitą bierność materii, opowiadali się za działaniem w przyrodzie czynników duchowych, jednak odmiennie je interpretowali. Wspólnym mianownikiem pozostaje w obu przypadkach odwołanie do tradycji neoplatońskiej metafizyki emanacyjnej. Prelegent bronił tezy o istotnej roli kontekstu teologicznego w newtonowskiej koncepcji przestrzeni jako spójnej z innymi stanowiskami filozoficzno-przyrodniczymi twórcy nowoczesnej fizyki.

A. Świeżyński przedstawił poglądy Tobiasza Kohna (Toviyyah ben Moshe ha-Kohen, 1652-1729), który jest autorem encyklopedycznego dzieła *Ma'aseh Toviyyah* (*Dzieło Tobiasza*, Wenecja 1707). W dziele tym Kohn odniósł się m.in. do modelu heliocentrycznego autorstwa Mikołaja Kopernika. Jest to pierwsze znane nam tak obszerne ustosunkowanie się autora żydowskiego do modelu Kopernika. Tobiasz Kohn poddał go krytyce i ostatecznie odrzucił, uznając za błędny, a jego autora określił mianem „szatańskiego pomiotu”. Powszechnie uznaje się, że odrzucenie heliocentryzmu przez Kohna (podobnie jak początkowo często miało to miejsce w przypadku autorów chrześcijańskich) było motywowane względami religijnymi i niezgodnością tego modelu z danymi biblijnymi. Jednak lektura *Ma'aseh Toviyyah* prowadzi do wniosku, że główny ciężar argumentacji autora został położony na kwestie ściśle empiryczne, choć rozumiane

i przedstawione w błędny sposób. W związku z tym prelegent uzasadnił pogląd, że odrzucenie modelu kopernikańskiego przez Kohna (co stanowi swoisty paradoks) było spowodowane przede wszystkim jego empirycznym nastawieniem do świata materialnego i motywowane empirycznymi trudnościami, jakie dostrzegł w tym modelu. Argumentacja religijna, która także pojawiła się w jego dziele, miała znaczenie drugoplanowe i służyła głównie pokazaniu żydowskiemu odbiorcom dzieła, że wyniki badań naukowych nie zaprzeczają judaistycznemu obrazowi świata. W związku z tym Tobiasza Kohna można traktować jako osiemnastowiecznego żydowskiego uczonego (ukończył m.in. studia medyczne w Padwie i praktykował medycynę), który z aprobatą odnosił się do badań naukowych, a jednocześnie usiłował uzgadniać wynikający z nich obraz przyrody z teologią judaistyczną.

W. Woźniak-Konieczka stwierdziła, że zagadnienia ontologiczne pełnią fundamentalną rolę w filozoficznych analizach. Stąd bierze się poruszenie, jakie wywołuje wśród badaczy płaska ontologia proponowana przez Bruno Latoura, zmieniająca zupełnie sposób postrzegania rzeczywistości. Latour odbiera człowiekowi monopol na relacje, budując teorię, w której wchodzi w nie zarówno byty ożywione, jak i nieożywione. Symetryczność bytów, charakterystyczna dla Teorii Aktora-Sieci, była i jest poddawana krytyce tak samo, jak prezentowany przez Latoura antyesencjalizm. Latour, podważając standardowe podziały, m.in. na podmiot i przedmiot, definiuje na nowo środowisko, w którym żyje człowiek. Zmienia rozumienie materialności i świadomości, zmienia również układ sił między bytami, budując swój sposób rozumienia świata jako współzależnych od siebie aktantów. Przyjęcie perspektywy Teorii Aktora-Sieci powoduje, że należałoby przemyśleć na nowo nasze podejście do relacji, społeczeństwa, a także przyrody. Latourowska krytyka podziału natura/kultura, wzmocniona założeniem, że relacje dzieją się nie tylko między ludźmi, lecz zaangażowane są w nie zarówno byty ludzkie, jak i nieludzkie, zmienia wiele również

w obszarze badań filozofii przyrody. Skutki podważenia tradycyjnych dychotomii ontologicznych mogą wnieść wiele m.in. do dyskusji nad antropocenem i kapitałocenem. W referacie autorka skupiła się na potencjalnej funkcjonalności płaskiej ontologii Latoura w kontekście badań dotyczących filozofii przyrody.

P. Sękowski zauważył, że ekohydrologia jest nauką integrującą teorie hydrologii i ekologii w celu tworzenia narzędzi wzmacniania odporności ekosystemu na zmiany klimatu. Kluczowe w teorii ekohydrologii jest zrozumienie sprzężenia procesów ekologicznych z cyklem hydrologicznym w skali zlewni. Zjawiska hydrologiczne i ekologiczne oraz presja antropogeniczna na terenie zlewni wpływają na rzekę i ekosystemy leżące w dolnym biegu rzeki. Celem ekohydrologii, jako nauki stosowanej, jest taka regulacja zjawisk hydrologicznych i ekologicznych, by zwiększać stabilność ekosystemu i jego odporność na zmiany klimatu. Szereg instrumentów, służących regulacji procesów ekohydrologicznych, ze względu na rozległość terenów zlewni, wymaga nie tylko działań środowiskowych, ale również prawnych, administracyjnych, ekonomicznych czy politycznych. Konieczna jest tu integracja działań jednostek administracyjnych, znajdujących się na terenie zlewni. Powoduje to, że ekohydrologia obejmuje również nauki prawne, ekonomiczne czy społeczne. Ze względu na tę rozległość stanowi ciekawy przedmiot namysłu dla filozofii nauki. W referacie autor skupił się na genezie teorii ekohydrologii. Jeden z twórców ekohydrologii, Maciej Zalewski, zwraca uwagę, że sformułowanie założeń teoretycznych tej dyscypliny było możliwe dzięki analizie historycznego następstwa teorii ekologii rzek w XX wieku w kontekście falsyfikacjonizmu Poppera i koncepcji rewolucji naukowych Kuhna. Na tle rozwoju współczesnej biologii, zdominowanego przez postęp laboratoryjny, ekohydrologia stanowi interesujący wyjątek – jej założenia nie zostały bowiem sformułowane na podstawie danych empirycznych, ale filozoficznego namysłu nad kierunkiem przemian kolejnych koncepcji, wyjaśniających ekologię rzek. Wypracowane w ten sposób podstawowe koncepcje dopiero

wtórnie są poddawane empirycznym testom, a następnie precyzowane. Autor referatu w konkluzji wskazał, że teoria ekohydrologii stanowi modelowy przykład teorii naukowej w ujęciu Poppera.

Trzecią grupę wystąpień stanowiły referaty, dotyczące filozoficznych aspektów ewolucjonizmu: dr hab. Piotr Bylica (Uniwersytet Zielonogórski), *Clive S. Lewis a spór kreacjonizmu z ewolucjonizmem*; dr Michał Wagner (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), *Nominalizm syntetycznej teorii ewolucji*; mgr Michał Gołda (Uniwersytet im. Adam Mickiewicza w Poznaniu), *Kreacjonizm Karola Linneusza*.

P. Bylica, analizując wypowiedzi Clive'a S. Lewisa, zauważył, że w jego filozoficzno-apologetycznych publikacjach można rozpoznać kilka argumentów przeciwko naturalizmowi. Wyraźnie sprzeciwiał się on także naturalistycznemu ewolucjonizmowi. Jednocześnie, jak się wydaje, akceptował teorię ewolucji w zakresie, w jakim nie wykracza ona poza to, co nauka jest w stanie ustalić za pomocą swej empirycznej metodologii. Czy jako zadeklarowany teista był on więc ewolucjonistą teistycznym, czy był kreacjonistą, a może da się go zaliczyć do zwolenników teorii inteligentnego projektu? Odpowiedź na to pytanie zależy, zdaniem prelegenta, od zdefiniowania występujących w nim terminów.

M. Wagner argumentował, że w filozofii biologii nominalizm oznacza koncepcję gatunku, zgodnie z którą kategoria ta jest traktowana jedynie jako narzędzie do pracy taksonomicznej. Jeden z współtwórców syntetycznej teorii ewolucji – Ernst Mayr – odrzucał nominalizm na rzecz populacjonizmu, poglądu zgodnie z którym gatunki istnieją, ale są rozumiane jako zbiory różnorodnych, spokrewnionych jednostek, czyli populacji. Analizując jednak wczesne prace twórców syntezy – Theodosiusa Dobzhansky'ego, George'a G. Simpsona oraz samego Mayra – można zauważyć, że koncepcja gatunku przez nich promowana przypomina nominalizm w rozumieniu Locke'a, a pewności co do realnego istnienia gatunków towarzyszy niepewność, czy da się je uchwycić, stosując narzędzia,

koncepty i definicje syntetycznej teorii ewolucji. Wydaje się, że ów sceptycyzm co do możliwości uchwycenia gatunków jest konsekwencją szerszego problemu darwinizmu, jakim jest próba opisanie dynamicznego zjawiska ewolucji życia za pomocą terminów, które miały swoją genezę w statycznej koncepcji przyrody.

M. Gołda w swoim wystąpieniu stwierdził, że w filozoficznej refleksji nad poznaniem naukowym przyjmuje się, iż przekonania pozanaukowe, a w szczególności filozoficzne, kształtują proces powstawania i rozwoju wiedzy naukowej. Zaprezentował poglądy filozoficzne przyjmowane przez Karola Linneusza, które miały wpływ na jego dociekania w ramach przyrodoznawstwa. Linneusz był kreacjonistą, jednak rozumienie przez niego tego stanowiska ewoluowało wraz z rozwojem jego działalności naukowej. Jego przesławienia, dotyczące pochodzenia życia, zmieniały się w czasie. Ostatecznie przyznał on w końcu, że nowe gatunki powstają za sprawą hybrydyzacji.

Czwarta grupa wystąpień była poświęcona różnym zagadnieniom, dotyczącym filozofii nauk przyrodniczych, filozofii przyrody oraz przyrodniczym aspektom rozumienia człowieka: dr hab. Krzysztof Kilian (Uniwersytet Zielonogórski), *Wpływ idei epistemicznych układów odniesienia, tez o niewspółmierności i o pełnym uteoretyzowaniu obserwacji na skuteczność wnioskowania do najlepszego wyjaśnienia*; dr Michał Latawiec (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), *Znaczenie czasu w praktycznej filozofii przyrody*; dr Jarosław Janowski (Akademia Pedagogiki Specjalnej im Marii Grzegorzewskiej w Warszawie), *Wielowymiarowość czasu jako problem filozoficzny*; dr Tomasz Perz (Akademia Nauk Stosowanych Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie), *Przyrodnicze aspekty samorealizacji człowieka*; dr Anna Dutkowska (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), *Emocjonalne zombie*.

K. Kilian przedstawił skrótowo: 1. ideę epistemicznych układów odniesienia; 2. tezę o niewspółmierności teorii naukowych; 3. tezę o pełnym uteoretyzowaniu obserwacji. Na tym tle zaprezentował

wnioskowanie do najlepszego wyjaśnienia, którego schemat w klasycznym sformułowaniu wygląda następująco: „Dlaczego P, a nie Q?”. Odpowiedzi zwykle udziela się za pomocą następującego schematu: „P, a nie Q, bo a, b, c, ..., n”. Dyskusje nad optymalną odpowiedzią na to pytanie – w ramach których w następniku tego schematu pojawiają się np. takie elementy, jak: ujawnienie mechanizmu przyczynowego; ocena precyzji; wskazanie na zakres zastosowań – pozwalają na dokonanie wyboru między P a Q tylko w niektórych przypadkach. Dyskusje takie mogą być owocne wtedy, gdy w grę wchodzi hipotezy P i Q, między którymi nie zachodzi relacja niewspółmierności. Jeśli zaś między wspomnianymi hipotezami zachodzi ta relacja, to nie istnieje optymalna odpowiedź na pytanie „Dlaczego P, a nie Q?”, dlatego że dla zwolenników P wyjaśnienia Q nie są dopuszczalnymi w nauce wyjaśnieniami (lub mają bardzo ograniczony zasięg) i *vice versa*.

M. Latawiec zauważył, że upływający czas wpływa na ocenę naszych działań w ochronie przyrody. Najczęściej nie dostrzegamy wolno zachodzących procesów. Przyzwyczajamy się do obecnego lub zastanego stanu rzeczy, nie chcąc dopuszczać do zmian. To zaś prowadzi do wielu sytuacji konfliktogennych. Z drugiej strony, wraz z upływem czasu powstają nowe relacje w układach przyrodniczych, których skutki trudno jest ocenić jednoznacznie jako pozytywne czy negatywne. Czas rozumiany w ujęciu psychologicznym, czyli jako subiektywny odbiór pojawiających się zmian, ma zasadnicze znaczenie dla podejmowanych działań. Stała obecność człowieka w konkretnym otoczeniu sprawia, że zachodzące zmiany nie są przez niego przez dłuższy czas obserwowane. To z kolei uwarunkowuje jego strategię dotyczące ochrony przyrody.

J. Janowski podjął temat wielowymiarowości czasu. Skupił się na jednym z możliwych znaczeń terminu. Chodzi o takie rozumienie wielowymiarowości czasu, które byłoby odpowiednikiem (analogonem) wielowymiarowości przestrzeni. Zarówno w naszym doświadczeniu potocznym, jak i na gruncie standardowych

sformułowań najważniejszych teorii fizycznych mamy do czynienia z wielowymiarowością przestrzeni (przeważnie jest mowa o trzech wymiarach), ale z jednowymiarowością czasu. Również czasoprzestrzeń (w teorii względności) wydaje się być strukturą 3+1 wymiarową (czyli z trzema wymiarami przestrzennymi i jednym wymiarem czasowym). W związku z tym autor wystąpienia postawił pytanie, czy i pod jakimi warunkami jest dopuszczalne, aby czas mógł mieć więcej niż jeden wymiar. Rozważył ponadto kwestię, czy tego typu pytania o wielowymiarowość czasu mieszczą się w granicach problematyki charakterystycznej dla filozofii przyrody.

T. Perz stwierdził, że Søren Kierkegaard w filozofii egzystencjalistycznej, a Abraham Maslow na gruncie psychologii istnienia, wskazują na aspekty procesu samorealizacji w życiu człowieka. Jerzy Chmurzyński, wychodząc z przesłanek przyrodniczych, wzywa „bądź sobą w swojej ludzkiej naturze”. Andrzej Grzegorzczak, odwołując się do etologicznych osiągnięć Chmurzyńskiego, zalicza samorealizację (samoakualizację, samourzeczywistnienie) do wartości duchowych wtórnych, grupujących w sobie odczucie pierwotnych wartości duchowych (np. dobro, prawdę czy piękno). Człowiek samorealizuje się w czymś, np. wypełniając jakieś doniosłe zadanie. Wymaga to dostarczenia swoich możliwości i chęci do ich aktualizacji w wyniku odkrycia wartości podstawowych. Etologia, odsłaniając mechanizmy ludzkiego zachowania, zbliża nas do problematyki osobliwości ludzkiej natury. W referacie autor zgłosił postulat samorealizacji w perspektywie przyrodniczego ujęcia specyfiki ludzkiej natury.

A. Dutkowska stwierdziła, że w filozofii dyskusje wokół systemów zombie pojawiają się w kontekście rozważań nad świadomością. Najogólniej rzecz ujmując, systemy zombie są w stanie pozyskiwać informację z zewnątrz, przetwarzać ją, odpowiednio reagować na bodźce, a nawet dokonywać analizy własnych stanów. Nie posiadają one jednak świadomości fenomenalnej, związanej z subiektywnym przeżywaniem/doświadczeniem czegoś. Świadomość nie jest izolowanym stanem mentalnym, lecz powiązaniem z innymi funkcjami

Fot. 1. Uczestnicy 16. Warsztatów Filozofii Przyrody (Kraków, 16 czerwca 2023 r.)

poznawczymi, w tym emocjami. Badania nad emocjami wpływają na nasze rozumienie świadomości. Autorka omówiła relacje pomiędzy emocjami i świadomością za pomocą eksperymentu myślowego, dotyczącego emocjonalnego zombie. W rozważania włączyła wątki nawiązujące do oscarowego dzieła Alexa Garlanda, *Ex Machina*.

W czasie Warsztatów odbyła się debata pt. *Kościół w dobie antropocenu*. Jako dyskutanci wzięli w niej udział: dr hab. Zbigniew Wróblewski (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), dr Dobrosława Wiktor-Mach (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie) oraz o. dr Stanisław Jaromi, franciszkanin, ekolog, organizator chrześcijańskiej edukacji ekologicznej, moderator działań Ruchu REFA. Dyskusję poprowadziła dr Anna Dutkowska. Okazją do zorganizowania debaty było wydanie publikacji *Kościół w dobie antropocenu* (Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu – Wydawnictwo „Jedność”, Kraków – Kielce 2023). Autorzy publikacji (Stanisław

Fot. 2. Uczestnicy debaty *Kościół w dobie antropocenu* (Kraków, 16 czerwca 2023 r.)

Jaromi, Małgorzata Bilaska, Andrzej Draguła, Agnieszka Gałuszka, Marcin Popkiewicz, Dobrosława Wiktor-Mach, Zbigniew Wróblewski, Michał Wyrostkiewicz) podjęli m.in. zagadnienia ekologii integralnej, tzw. zielonego konserwatyizmu, grzechu ekologicznego i transformacji energetycznej. W trakcie debaty dyskutowano m.in. na temat zaangażowania ludzi wierzących w działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego naszej planety i wpływu przekonań religijnych na to zaangażowanie. Uczestnicy debaty podkreślali doniosłe znaczenie motywacji o charakterze religijnym dla podejmowania aktywności służącej odpowiedzialnemu korzystaniu z zasobów Ziemi. Za szczególnie istotne uznali wezwanie do ciągłego poszukiwania i przyjmowania postawy mądrości, wyrażającej zrozumienie dla faktu, że nasze życie wymaga żywej planety, że zdrowe środowisko to nie jedynie dodatek do ludzkiej egzystencji, że klimat zależy także od nas, a nasze życie od klimatu, oraz że naszym zadaniem

jest pozostawić przyszłym pokoleniom ludzi planetę zdolną do wygodnego i zrównoważonego życia.

Dr Grzegorz Malec z Fundacji „En Arche” zaprezentował serie wydawnicze *Inteligentny Projekt* i *Perspektywy Nauki*, w których publikowane są tłumaczenia książek i antologie tekstów na temat teorii inteligentnego projektu oraz filozoficznych aspektów ewolucjonizmu.

W trakcie Warsztatów podsumowano działalność Sekcji Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych Polskiego Towarzystwa Filozoficznego w latach 2021-2023, wyrażono podziękowanie odchodzącym członkom Zarządu oraz dokonano wyboru nowych członków Zarządu Sekcji FPiNP PTF: przewodniczącego (Adam Świeżyński), wiceprzewodniczącego (Sławomir Leciejewski) i sekretarza (Michał Latawiec) na lata 2023-2025.

Na zakończenie warsztatów przeprowadzono obrady, poświęcone prezentacji działalności naukowej w poszczególnych ośrodkach. Reprezentanci każdego z ośrodków przedstawili sprawozdanie ze swojej działalności w obszarze naukowym, dydaktycznym i popularyzującym naukę. Była to okazja do wymiany informacji o aktualnie prowadzonych i planowanych badaniach. Omówione zostały planowane spotkania naukowe oraz inicjatywy wydawnicze. Ustalono, że kolejne, 17. Warsztaty Filozofii Przyrody odbędą się w czerwcu 2024 roku.

REPORT ON THE 16TH WORKSHOP IN THE PHILOSOPHY OF NATURE (SECTION FOR THE PHILOSOPHY OF NATURE AND NATURAL SCIENCES OF THE POLISH PHILOSOPHICAL SOCIETY), KRAKÓW, JUNE 15-18, 2023

Abstract. The 16th Workshop in the Philosophy of Nature was hosted by the Higher Theological Seminary of the Salesian Society in Kraków on 15-18 June, 2023. The organizer of the annual workshop is the Section for the Philosophy of Nature and Natural Sciences of the Polish Philosophical Society. Workshop participants included more than thirty attendees from Polish scientific centers engaged in the philosophy of nature and natural sciences (Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Szczecin, Warsaw, Zielona Góra).

Keywords: Philosophy of Nature Workshop; philosophy of nature; Section for the Philosophy of Nature and Natural Sciences of the Polish Philosophical Society.

ADAM ŚWIEŻYŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Filozofii
(Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Institute of Philosophy, Poland)

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0430-4530>

a.swiezynski@uksw.edu.pl

DOI 10.21697/spch.2023.59.S.02

Tekst jest udostępniany na zasadach licencji Creative Commons (CC BY-ND 4.0 Międzynarodowe).

Zgłoszono: 30/10/2023. Zrecenzowano: 20/11/2023. Zaakceptowano do publikacji: 10/12/2023.